OJÚ ÀMÚWAYÉ YORÙBÁ ÀTI ÌBÁYÉMU NÍNÚ EWÌ '*Ẹ FARA BALẸ*' TÍ AKÍNWÙNMÍ ÌṢỌ̀ LÁ KỌ

MORDI, Ọmówùnmí Àjqkẹ́ Ph.D àti Dàda, O mo. lo. lá Sadiat
Department of Yorùbá, Federal College of Education, Abeokuta.
ATO. LÁGBÉ, Alice Abío.́dún Ph.D
Department of Yorùbá, Federal College of Education, (Special) Oyo

À?amq`:
Alárògún aláròjinlẹ̀ ni àwọn Yorùbá. Wọ́n ní àrògún dé ibi pé, èrò ìjìnlẹ̀ wọn máa ń sáábà ní ṣe pẹ̀lú ìgbé ayé ọmọ ẹ̀dá. Yorùbá a má wo sààkun ayé, ìgbà àti àkókò,ìrìnkèrindò ọmọnìyàn láwùjọ, ìṣesí ẹni, àyànmọ́ ènìyàn, ìgbésẹ̀ ẹ̀dá láyé, àfọwọ́fà ẹ̀dá, àìgbọràn, àìfarabalẹ̀, àìlẹ́ẹ̀kọ́ ilé, aìbọ̀wọ̀ fágbà, àìmọyì ara ẹni, ìgbéraga, ìruga ọkàn, àìnáání ẹbí, ọ̀rẹ́ àti ojúlùmọ̀, ìṣelòdì sí òfin ìlú, àìníbẹ̀rù Ọlọ́rún àti àwọn Òrìṣà tí ó jẹ́ agbẹnusọ ọmọ ènìyàn níwájú Olódùmarè. Èrò Yorùbá nípa ìrírí wọn ìgbàanì ni ó mú kí wọn ní àròjinlẹ̀ lórí ọ̀nà tí wọn ó gbàṣe ìgbé ayé wọn. Ojú àmúwayé Yorùbá lórí àìfẹ̀lẹ́ kébòòsí ẹ̀dá nínú ìdojúkọ wọn láyé, lórí ìwa wàdùwàdù, ìwa mo gbọ́ntán, mo mọ̀ tán ló mú Ìṣọ̀lá kọ ewì 'Ẹ fara balẹ̀' nígbà tí ó ṣe àkíyèsí èrò àwọn Yorùbá lórí bí ayé ṣe dà. Ọgọ̀ọ̀rọ̀ àwọn edèyàn ni wọn ò kọ́gbọ́n lára ìṣẹ̀lẹ̀ tí ó ti ṣẹlẹ̀ sí àwọn kan rí, yálà ìṣẹ̀lẹ̀ ire tàbí ibi, èyí ló sì mú Ìṣọ̀lá kọ irú ewì báyìí. Ìtúpalẹ̀ ewì 'Ẹfara balẹ̀' ni pépà yìí dá lé lórí láti lè ṣe àgbéyẹ̀wò èrò àwọn Yorùbá lórí irú ìmọ̀ràn tí Ìṣọ̀lá ń gba àwọn ènìyàn láwùjọ.Tíọ́rì Ìmọ̀-ìfojú-inú -wò ni a ṣe àmúlò gẹ́gẹ́ bí i tíọ́rì tí ó wà ní ìṣewẹ́kú pẹ̀lú ìtúpalẹ̀ ewì 'Ẹ fara balẹ̀'nítorí tíọ́ rì yìí ní ṣe pẹ̀lú àgbékalẹ̀ èrò ọkàn ònkọ̀wé nínú iṣẹ́ rẹ̀. Bákan náà ni a ṣe àyẹ̀wò iṣẹ́ àwọn ẹni ìṣáájú lórí ìtumọ̀ ohun tí ojú àmúwayé jẹ́ lágbàáyé àti láwùjọ àwọn Yorùbá,bẹ́ẹ̀ ni a sì wo onírúúrú àwọn ẹ̀yà ojú àmúwayé àti ojúṣe rẹ̀ nínú ìgbé ayé ẹ̀dá.Pépà yìí ṣe ìtúpalẹ̀ kókó- ọ̀rọ̀ inú ewì 'Ẹ fara balẹ̀' ó sì ṣe àfihàn iṣẹ́ tí Ìṣọ̀lá fi ewì naà jẹ́ fún àwùjọ ní ìlànà ojú àmúwayé àwọn Yorùbá àti bí ewì náà ṣe wà ní ìbámu pẹ̀lú ìṣẹ̀lẹ̀ àwùjọ lóde òní.

Kókó o. `ro. `: Ojú àmúwayé, Àwùjo. Yorùbá, Ojú àmúwayé Yorùbá, Tíq́rì Ìmq`-ìfojú-inú-wò, Ewì Akínwùmí Ìs. o. `lá

Ìfáárà:

Ó hàn gbangba nínú èrò àwọn Yorùbá pé Yorùbá kì í fẹ́ kí ọmọlàkejì ẹni ó jìn sí ọ̀fìn ayé, wọn kì í fẹ́ ki èèyàn ó ?ìwàwù tàbí kí ènìyàn fẹsẹ̀ kọ nínú ìrìnkèrindò ayé rẹ̀, ìdí rè é tí wọn fi máa ń ní àròjinlẹ̀ lórí ohun gbogbo tí wọn bá ń ?e.Yorùbá a má a wí pé 'ọjú àgbà tó jìn sínú, ó ní n tó ti rí, bí ọmọdé bá ní òun ó wo ìrú nǹkan bẹ́ẹ̀, ojú ọ̀hún yóò fọ́ pátápátá'. Ewì 'Ẹ fara balẹ̀' ni Ì?ọ̀lá fi gbé èrò Yorùbá lórí ìwà ìrẹ̀lẹ̀ àti ìwà gbígba ìtọ̀ni àgbà fún tolórí-tẹlẹ́mù láwùjọ kalẹ̀. Tólórí-tẹlẹ́mù lọ́kùnrin àti lóbìnrin, tólórí-tẹlẹ́mù lọ́mọdé àti lágbà nítori pé àìfarabalẹ̀ ẹ̀dá ni ó ń mú wọn kó sákóló ìyọnu, èyí sì wà ní ìbámu pẹ̀lú èrò ọkàn Ì?ọ̀lá nínú ewì rẹ̀ tí ó pè ní 'Ẹ fara balẹ̀'.

Oríkì Ojú àmúwayé

Alárògún èrò kan Heylighen (2000) tí ó jẹ́ ọmọ ilẹ̀ Gẹ̀ẹ́si fún Ojú àmúwayé ní oríkì báyìí pé:

> 'a worldview is a theory of the world, used for the living in the word.'
> Ojú àmúwayé jẹ́ tíọ́rì tí ayé rọ̀ mọ́,èyí tí à ń lò fi sín ẹ̀dá ọmọnìyàn
> ní gbẹ́rẹ́ ìpàkọ́ lórí báyé?erí.

Bákan náà ni Heylighen tún ?àlàyé síwájú sí i pé:

> 'a worldview is a mental model of reality.
> A framework of ideas and attitudes about the word,ourselves and life'.
> Ojú àmúwayé jẹ́ ohun àwòkọ́?e ìbáyému oní pẹ̀kípẹ̀kí.
> Ó jẹ́ ohun tí ó ní ?e pẹ̀lú bí ayé ?e rí, èdìdí inú ayé,

èrò àti ọgbọ́ntí ó kún fọ́fọ́ sínú ayé, ìrírí ìbápàdé ẹ̀dá láyé, ì?esí àwaarawa nínú ayé àti ohun tí ayé jẹ́ fún ra rẹ̀.

Carol (2010) náà sọ pé:

‘ Worldview is a basic way of interpreting thingsand events that pervades a culture so thoroughlythat it becomes a culture‘s concept of reality‘.

Ojú àmúwayé jẹ́ ọ̀nà tí à ń gbà ?e fọgbọ́n inú túmọ̀ ohun tí ó fi ìdí à?à àti àwọn ohun tí ó ń lọ ní àwùjọ múlẹ̀ ?in?in, èyí tí yóò di ohun tí ń ?e àfihàn àwọn ohun tí ó jẹ́mọ́ òtítọ́.

Ẹyà ojú àmúwayé:

Onírúurú ẹ̀yà lówà ní àgbáyé. Ẹyà kọ̀ọ̀kan ni ó sì ní ojú àmúwayé tiwọn lórí ohun tí ó ń lọ ní àwùjọ wọn. Àwọn èyà náà ni:

(a) Ojú àmúwayé àwọn ilẹ̀ Gíríkì
(b) Ojú àmúwayé àwọn ilẹ̀ É?íà
(d) Ojú àmúwayé àwọn Aláwọ̀ dúdú

Ẹyà Yorùbá jẹ́ ọ̀kan lára àwọn ẹ̀yà Aláwọ̀ dúdú, èyí tí ó kún fún èrò ìjìnlẹ̀ lórí bí ayé ?e rí nípa ìrírí wọn.

Ojú Àmúwayé Yorùbá:

Ìran Yorùbá gbàgbọ́ nínú Olódùmarè, Òrì?à, Orí,àyànmọ́, ìlò oògùn, àwọn ì?ẹ̀rún ẹni àti bẹ́ẹ̀ be. ẹ̀ lọ.

Ọládípọ̀ (2002: 155) ?àlàyé pé ìgbàgbọ́ nínú Òlódùmarè ní ojú àmúwayé àwọn Yorùbá pọ̀ sí jùlọ nígbà tí Odùmúyìíwá (1997:299) náà sì kín èrò Ọládípọ̀ lẹ́yìn pé Yorùbá gbàgbọ́ nínú Ọlọ́rún. Ọládípọ̀ tún sàlàyé ?íwájú sí i pé, yàtọ̀ sí ìgbàgbọ́ nínú Ọlọ́run, àwọn Yorùbá tún gbàgbọ̀ nínú Òrì?à, ẹ̀mí àìrí, Òògùn àti àwọn babańlá wọn.

Ọpẹ́lóyẹ (1998:139) náà sọ pé lótìítọ́ àti lódodo ni pé àwọn Yorùbá gbàgbọ́ nínú Orì?à àti ẹ̀mí àìrí gbogbo. Bákan náà ni Abímbọ́lá (2009:15-16) sọ pé àwọn Yorùbá gbàgbọ́ nínú Orí, èyí tí ó ní ?e pẹ̀lú Àyànmọ́ ọmọ ènìyàn láyé. Inú èrò àwọn onímọ̀ yìí ni Ì?ọ̀lá gbé èrò rẹ̀ kalẹ̀ lé lórí pé ọmọlúwàbí láwùjọ gbọdọ̀ lè jẹ́ onírẹ̀lẹ̀ àti ẹni tí kìí ?e oníjàgídíjàgan láwùjọ.

Ọnà tí a lè pín Ojú Àmúwayé sí:

A lè pín ojú àmúwayé sí àwọn ọ̀nà wọ̀nyìí:

(i) Ojú àmúwayé lórí ì?ẹ̀dá bí ayé ?e rí (Naturalism) ìsọ̀rí yìí ni a ti rí àwọn kókó-ọ̀rọ̀ mìíràn tí ó ?úyọ lábẹ́ rẹ̀ gẹ́gẹ́ bí ó ti hàn ní ìsàlẹ̀ yìí:

(a) Ojú àmúwayé lórí ìrírí ohun tí ?e tòótó (Reality)
(b) Ojú àmúwayé lórí ẹ̀dá ènìyàn (Man)
(d) Ojú àmúwayé lórí òtítọ́ (Truth)
(e) Ojú àmúwayé lórí bí nǹkan ?e ?e iyebíye sí (Values)

(ii) Ojú àmúwayé lórí àwọn ohun ti ?e tẹ̀mí (Panthesm)
(iii) Ojú àmúwayé lórí ìgbàgbọ́ nínú Olódùmarè (Theism)
(iv) Ojú àmúwayé lórí àwọn ẹ̀mí àìrí àti i?ẹ́ wọn lórí ọmọ ènìyàn (Spiritual and Polytheism)
(v) Ojú àmúwayé lórí ìran, èdè àti à?à ẹni (Postmodernism)

I?ẹ́ tí Ojú Àmúwayé ń ?e fún àwùjQ

Ó wúlò fún ìtọ́ni ọjọ́ iwájú lórí báyé ?e rí
Ó wúlò fún ẹ̀kọ́ tí ó lè mú kí èèyàn ó kó ara rẹ̀ ní ìjánu láyé
Ó wúlò fún kí èèyàn mọ̀ pé àràgbé layé jẹ́
Ó ń jẹ́ kí ènìyàn mọ bí ayé ?e rí, irú àwọn ènìyàn tí a ó bá pàdé láyé àti àwọn ìrírí tàbí

ìdójúkọ tí ènìyàn lè bá pàdé láyé.

TÍỌ́rì Àmúlò

Tíọ́rì ìmọ̀-ìfojú inú-wò ní a ?e àmúlò gẹ́gẹ́ bí tíọ́rì tí ó wà ní ì?ewẹ́kú pẹ̀lú èrò wa nńú pépà yìí. Ohun tí àwọn agbátẹrù tíọ́rì yìí Edmund Husserl nínú Adéyẹmí (2006: 22) sọ ni pé, ìfojú inú wo èrò tí ó wà lọ́kàn òǹkọ̀wé nínú ìwé rẹ̀ ni tíọ́rì yìí dá lé lórí. Nítorí náà, ì?ọwọ́lò-èdè àti àgbékalẹ̀ èrò ọkàn òǹkọ̀wé ni a gbọ́dọ̀ wò pọ̀ gẹ́gẹ́ bí odindi tí kò ?e é là. Àwọn abẹnugan tíọ́rì yìí tún sọ pé, ohun ti ó ?e pàtàkì jùlọ nínú i?ẹ́ òǹkọ̀wé ni wíwo èrò òǹkọ̀wé, lààkàyè rẹ̀, ìtàn ìgbésí- ayé àti òye inú i?ẹ́ rẹ̀. Òye inú i?ẹ́ bẹ́ẹ̀ a máa jẹyọ nínú kókó ọ̀rọ̀ àti orí?irí?i bátànì àwòrán inú tí ó hàn nínú i?ẹ́ òǹkọ̀wé.

Àwọn abẹnugan tíọ́rì yìí gbà pé a lè ?e ìgbéléwọ̀n i?ẹ́ òǹkọ̀wé, a sì lè fi èrò báyé?erí tiwa tàbí èròjà tí kò sí nínú i?ẹ́ bẹ́ẹ̀ kún un. Àmọ́, tíọ́rì yìí fi òte lélẹ̀ wí pé, èdè inú i?ẹ́ ọnà òǹkọ̀wé kìí kọjá ohun tí ó wà lẹ́mìí òǹkọ̀wé. Nítorí náà, ìtumọ̀ tí èdè ní nínú ìwé bẹ́ẹ̀ kìí ní ìtumọ̀ míràn bí kò ?e ìtumọ̀ òǹkọ̀wé. Èrèdí rèé tí ó fi jẹ́ pé tíọ́rì tí ó ń tọpinpin èrò ọkàn òǹkọ̀wé ni a ?e àmúlò fún ìtúpalẹ̀ ewì '*Ẹ fara balẹ̀*'. Kí ìtumọ̀ àti èrò òǹkọ̀wé má ba à di ohun tí à ń yí padà kúrò nínú èrò inú rẹ̀. Fífi ojú inú wo èrò Ì?ọ̀lá nínú ewì rẹ̀ 'Ẹ fara balẹ̀' ni o ?e okùnfa ìtúpalẹ̀ ewì náà nínú pépà yìí.

Ojú àmúwaye Yorùbá àti ìbáyému inú ewì 'Ẹ fara balẹ̀'

Àgbékalẹ̀ Ewì 'Ẹ fara balẹ̀'

Ojú tó bá fara balẹ̀ á ní í rí mú,
Ẹ fara balẹ̀!
Ìkánjú ò ?e é j'ẹja eléegun',
Ẹni tó fara balẹ̀ ní í rímú eégún,
Ẹ fara balẹ̀!
Ẹni fara balẹ̀ á jẹ'dọ̀ ìgbín,
Ẹni tí ò kánjú ló lè ?ọ'rẹ́ abiyamọ
Àmọ́dún ò jìnà kẹ́nu má méèbù sunjẹ́
Bọmọdé fara balè á moríkì àgbà.
Ìkánjú ò mégbò jiná
Omi gbígbóná ojoojúmọ́ lẹbọ
A kì í sáré gagbọ'n
Ẹnìkan ò gbọdọ̀, ẹbà ò tẹ̀
Àfẹni tí ó wa gàárí ẹ mu
Ẹ fara balẹ̀!

Ì?ọ̀lá (1978: 35)

Ninú Ojú àmúwayé àwọnYorùbá lórí ìgbé ayé ọmọnìyàn àti ì?ẹ̀lẹ̀ àwùjọ ní a ti ?àkíyèsí ónírúurú èrò ìjìnlẹ̀ lórí bí ènìyàn ?e lè gbé ìgbé ayé ìrọ̀rùn. Èrò àti ìrìrí àwọn Yorùbá ni wọ́n sì máa ń ?e àmúlò jùlọ láti rí i pé ìran tí ń bọ̀ lẹ́yìn kò kọsẹ̀ nítorí ìrírí àwọn ìran ti àtẹ̀yìnwá.

Orí?rí?i òwe, wíwo sààkun ìbẹ̀rẹ̀ àti òpin nǹkan ni ó máa ń mú Yorùbá di olùgbaninímọ̀ràn nitorí ìrírí ayé wọn.Yorùbá ní 'ọ̀rọ̀ àgbà bí ó ?ẹ lówùúrọ̀, bó pẹ́ tító, á ?ẹ lọ́jọ́ alẹ́'. Ìrírí ìgbà kan ni ó máa ń mú àwọn Yorùbá pa irú òwe báyìí ní àkókò tí wọn bá ń gba ènìyàn ní ìmọ̀ràn. Bí a bá wo ewì 'Ẹ fara balẹ̀', ewì náà kún fún ọ̀rọ̀ ìyànjú, ìkìlọ̀, ọ̀rọ̀ ìgbaninímọ̀ràn, ọ̀rọ̀ ìkóra ẹni ní ìjánu, ọ̀rọ̀ì?ítí, ọ̀rọ̀ ìtọ́ni, èyí tí ó lè mú kí ẹni tí ó ń gbọ́ irú ewì tàbí ọ̀rọ̀ báyìí lè ki ọwọ́ ọmọ wọn bọ?ọ lórí ìwà wàdùwàdù àti ìwà ti inú mi ni ń ó ?e.

Ìtúpalẹ̀ Ewì 'Ẹ fara balẹ̀'

Bí a bá wo ìlà kínní ewì yìí, a ó ri pé ó ní ?e pẹ`lú ojú tí àwọn Yorùbá fi wo ẹni tí ara rẹ` ó balẹ`, ẹni tí kìí ?e oníwà tútù, ẹni tí kìí tẹ´tí sí ìmọ`ràn àgbà láti kọ´ ẹ`kọ´ tàbí ọgbọ´n tí èèyàn fi ń lu àlùyọ ní ilé ayé. 'Ojú tó bá fara balẹ` á rí mú' ìlà kínní túmọ` sí pé, ẹni tí ó bá lè fara balẹ` dáadáa tí ó sì ní sùúrù lórí ohunkohun láyé yìí yóò rí èrè jẹ nígbẹ`yìn. Òrọ` tí Yorùbá tún máa ń fi kín ìrú ọ`rọ` báyìí lẹ´yìn ni òwe tí ó ní ?e pẹ`lú oníwùrùwùrù ẹ`dá.Bí àpẹẹrẹ, 'oní sùúrù ló lè fún wàrà Kìnìún', 'a pẹ´ kó tó jẹun, kìí jẹ` bàjẹ´'

Ìlà kẹta, 'ìkánjú ò ?e é j'ẹja eléegun'túmọ` sí pé, ohun a fẹ`sọ` mú kì í bàjẹ´, ohun tí a bá fagbára mú koko ní le mọ´ ni. Èyí tún túmọ` sí pe kí èèyàn ?e ọ`pọ`lọpọ` sùúrù lórí ohunkóhun tí èèyàn bá fẹ´ ?e. Ìdààmú, ìkorò àti ìnira ni yóò jẹ´ fún ẹnikẹ´ni tí ó bá gbé eegun ẹja mì. Bí a bá wo ohun tí ẹni tí ó bá gbé eegun ẹja mì là kọjá, bí eegun ọ`hún bá jàjà jábọ´ lọ´fun onítọ`ún, irú ẹni bẹ´ẹ` kò tún jẹ´ jẹja mọ´ làìfi sùúrù yọ eegun inú rẹ`. Àdììtú ńlá ni irú ọ`rọ` bẹ´ẹ` jẹ´. Ìkìlọ` àti ní sùúrù lórì ohun gbogbo ni ọ`rọ` náà jẹ´ pẹ`lú.

Ohun kan tí à tún ?e àkíyèsí nínú ewì yìí ni ìtẹnumọ´ akéwì lórí ìgùnlẹ` ewì rẹ`. Akéwì a máa wí pé 'Ẹ fara balẹ`'. Yorùbá a sì máa wí pè, 'I?u atẹnumọ´ràn, kìí jóná'. Bí Yorùbá bá ń ?e ìtẹnumọ´ ọ`rọ` lórí ohun kan, a jẹ´ pé ó yẹ kí irú ẹni bẹ´ẹ` fura.

Ọrọ` mìíràn tí Ì?ọ`lá tún sọ nínú ewì rẹ` ni ó ń ?e àfihàn pé, ó ní i?ẹ´ pàtàkì kan tí ó ń fẹ´ kí ìwà ìrẹ`lẹ` àti sùúrù ?e nínú ayé ọmọ ènìyàn. Ní ìlà kẹfà ewì yìí ni akéwì ti tún sọ pé 'Ẹni fara balẹ` á jẹ`dọ` ìgbìn'. Ọrọ` ńlá lèyìí láwùjọ Yorùbá. Enìyàn tí yóò jẹ ẹ`dọ` ìgbín ní láti ní ọ`pọ`lọpọ` sùúrù kí ó tó rí ẹ`dọ` náà jẹ, bí ó bá tílẹ` jẹ´ pé ìgbín ní ẹ`dọ` ní tòótọ´. Òwe àti ọ`rọ` àgbà ni ọ`rọ` yìí, a sì ń lòó fún ìmọ`ràn pé kí èèyàn fi sùúrù kún sùúrù lórí ohun tí èèyan bá ń ?e tàbí ìgbésẹ` tí èèyàn bá fẹ´ gbé lórí ohun kan.

Ní ìlà kẹwàá ewì yìí, akéwì sọ pé'Bọmọdé bá fara balẹ`, á móríkì àgbà'.Yorùbá máa ń fi òwe ?e àlàyé pé, ẹni yòówù ti ó bá ń hu ìwà ọmọlúwàbí yóò máa rí ìyọ´nú àwọn ajunilọ láwùjọ, gbogbo ènìyàn ni yóò sì nífẹ`ẹ´ irú ẹni bẹ´ẹ`. Ìdí rè é tí Yorùbá fi máa ń sọ pé, 'Ọmọde tí ó bá mọwọ´ wẹ`, á bágbà jẹun'. Èyí túmọ` sí pé ọmọdé tí kò bá ní àfojudi, tí kò ní ìgbéraga, tí ó sì ní ìbẹ`rù àgbà yóò rí ẹ`kọ´ kọ´ lọ´dọ` àgbà.Orí?irí?i ọ`nà ni èèyàn lè fi rí èrè jẹ lọ´wọ´ àgbàlagbà bí èèyàn bá fi ara balẹ` láti kẹ´kọ´ọ` lára wọn.

Ní ìla kọkànlá ewì yìí, akèwí sọ pé'Ìkànjú kì í mégbò jiná'. Bákan náà ni àwọnYorùbá a tún máa wí pé, 'a súré tete, kìí kọjá ilé, bẹ´ẹ` larìnrìn gbẹ`rẹ` ò ní sùn sọná'. Wọn a tún máa wí pé 'pẹ`lẹ´ kọ´ la fi ń pàmúkùrù pẹ`lẹ´, 'ẹ`sọ`, ẹ`sọ` layé gbà'. Ní ìbámu ewì yìí pẹ`lú èrò àwọn Yorùbá, wọ´n gbàgbọ´ pé egbò kì í dáni lóòjọ´, kó sì jinná lóòjọ´.Ìwà pẹ`lẹ´ àti ẹ`kọ´ sùúrù ní Yorùbá ń fi lélẹ`.Yorùbá a tún máa ní'ọjọ´ a bímọ kọ´ ní í rìn'. Láti lè mú kí ẹ`kọ´ sùúrù rinlẹ` dáadáa lọ´kàn gbogbo ẹni tí ó bá létí, tí ó sì fẹ´ gbàmọ`ràn ni Yorùbá ?e máa ń sọ bẹ´ẹ`.

Ní ìlà kẹrìnlá, I?ọ`lá ń fi èrò ọkàn rẹ` ?e àpèjúwe ewu tí ó wà nínú ìwà àìbìkítà àti ìwà mo gbọ´n tán, mo mọ` tán. Ì?ọ`lá fi isà ejò wé ibi tí ènìyàn kò kàn lè déédé wọ` tàbí pakuuru lọ láìmúra gidi láti dojú kọ ejò bí ó bá yíjú padà sí i. Yorùbá a máá wí pé, 'ẹni tí kò níyàà kì í dégbò ẹ`yìn', 'pẹ`lẹ´pẹ`lẹ´ l'ejò gọ`pẹ'.Ìtumọ` èyí ni pe, ẹni tí kò bá tó nǹkan ?e, kó má ?è é. Ì?ọ`lá jẹ´ kí á mọ` wí pé ìpalára wà fun ẹni tí kò bá ?ọ ìwà hù ní àwùjọ.

I?ẹ´ tí Ì?ọ`lá fi ewì '*Ẹ fara balẹ`*' jẹ´ fún àwùjọ

Ìkìlọ` pàtàkì ni Ì?ọ`lá fi ewì rẹ` jẹ´ fún àwùjọ, èyí sì wà ní ìbámu pẹ`lú ọ`nà tí Yorùbá máa ń gbà gbani níyànjú tàbí ìmọ`ràn lórí bí ayé ?e rí.

À?àyàn kókó-ọ`rọ` inú ewì yìí wà ní ìbámu pẹ`lú báyé ?e rí. Kókó ọ`rọ` inú ewì yìí ni sùúrù níní nínú ohun gbogbo yálà kí ènìyàn tó lọ´kọ tàbi kí ènìyàn tó gbé ìgbésẹ` láti ?e nǹkan tàbí ?í?e sùúrù láti rí òkodoro ọ`rọ` kan tàbí nǹkan kan.

ÀgbálQgbábQ`

Pépà yìí ti ?e àfihàn ojú àmúwayé àwọn Yorùbá àti ìbáyému ewì náà tí Ì?ọlá pe àkọlé rẹ` ní 'Ẹ fara balẹ`'. Pépà yìí ?e ìtúpalẹ` ewì yìí ní ìbámu pẹ`lú bí ayé ?e rí lódè òní, bẹ´ẹ` ni a tún ?e àfihàn kókó-ọ`rọ` tí ewì náà dá lé lórí àti i?ẹ´ tí ó fi ewì náà jẹ´ fún àwùjọ. Bákan náà ni pépà yìí tún fi èrò àwọn onímọ` ì?áájú ?e àtẹ`gùn ìtúpalẹ` ewì yìí láti lè mọ ojú àmúwayé Yorùbá àti ìbáyému tí ó ?úyọ nínú ewì náà.Ì?ẹ´ yìí wá fìdí rẹ` múlẹ` pé àǹfààní ńlá ni ó wà nínú sùúrùàti fifi ara balẹ` nínú ohun gbogbo tí ẹ`dá ènìyàn bá fẹ´ ?e àléébù tàbí ewu ?ì wà nínú ìwà àìgbọràn. Nítorí pé Ì?ọ`lá jẹ´ ẹ`yà Yorùbá, èyí ni ó mú un ní àròjinlẹ` lórí bí ìran Yorùbá ?e ń ronú, ì?e wọn, èrò wọn, èdè, à?à àti ìgbàgbọ´ wọn, èyí tí ó fara hàn nínú èrò Ìsọ`lá nínú ewì náà. Abálájọ tí èrò Ì?ọ`lá fi wà ní ìbámu pẹ`lú ojú àmúwayè Yorùbá àti ìbámu lórí ìwà sùúrù èyí tí ó gbé kalẹ` pẹ`lú ìkìlọ` pé, *'Ẹ fara balẹ`'*.

Ìwé ÌtQkasí

Abímbọ´lá, W. (2009). *Àwọn ojú odù mẹ´rẹ`ẹ̀rìndílógún*. Ìbàdàn: University Press

Adéyẹmí, L. (2006). *Tíọ´rì Lítíré?ọ` ní Èdè Yorùbá.*Ìjẹ`bú Òde: Shebiotimọ Publication

Àdìsá, O.A, (2016). Yorùbá Worldview in D.O Fágúnwà's Novels. An Unpublished Ph.D. Thesis.The Department of Linguistics and African Languages, University of Ìbàdàn, Ìbàdàn.

Àlànà, O.E (2004). 'Traditional Religion, in Dọ`pámú, A, Lawal, S.N, Mathew, N.O and Sadiku(eds), *Understanding Yorùbá Life and Culture.*Trenton: African world Inc. Pp.66-68

Carol, H. (2010). *Definition of worldview*.(Retrieved on August 24, 2010 from http:/www.questia. com/ library/ philkosophy.-june).

Heylighen, F.(2000). *What is worldview* ?(Retrieved on August 24, 2010 from cybartical web).

Ì?ọ`lá, A. (1978). *Àfàìmọ` àti àwọn Àròfọ` Mìíràn*. Ìbàdàn: University Press.

Mccallum, D. (2010). *Five worldview*. (Retrieved on April 18, 2010 from http:/en/wikipedia. Org/ wiki/philosophy/...)

Odùmúyìíwá, E.A. (1997). 'Traditional Religion in Nigeria with particular reference to the Yorùbá' in Odugbemi, O.O., Balogun, K.A (eds).*Essential of General Studies.* Ìjẹ`bú Òde:Debo Ajayi Enterprises.*Vol.2. p.277.*

Ọládípọ`, O. (200). '*Rethinking Yorùbá Worldview and Ideals of Life'. The Thirdway in African Philosophy*. Essay in Honour of Kwasi Wirendu. Ìbàdàn: Hope Publication.

Ọpẹ´lóyẹ, M.O. (1998). 'Evolution of Religion and Culture among the Yorùbá' in Ògunrẹ`mí, Dèjì and Adédìran, B. (eds). *Culture and Society in Yorùbáland*. Ìbàdàn: Rex Charles Publication. Pp. 139-142.